

dr hab.inż.arch. Robert Hirsch
Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej
ul. Narutowicza 11/12, 80-233 Gdańsk
e-mail: robert.hirsch@pg.edu.pl

Gdańsk, 15 lipca 2019 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Katarzyny Szmygin-Jeżyńskiej
Model rewitalizacji śródmieścia miasta Lublin
wykonanej na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej
pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Sławomira Gzella

1. Podstawa formalna

Recenzję sporządzono na zamówienie Pani Prodziekan Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej dr hab. inż. arch. Krystyny Solarek, prof. PW, na podstawie załączonego egzemplarza pracy doktorskiej.

Przedmiotem recenzji jest ocena, czy przedstawiona praca doktorska spełnia wymagania ustawy z 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Zgodnie z artykułem 13. tej ustawy, rozprawa doktorska powinna stanowić „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (...) lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

2. Forma i zawartość pracy

Rozprawa doktorska przedstawiona przez mgr inż. arch. Katarzynę Szmygin-Jeżyńską, jest tomem zawierającym 151 stron tekstu z ilustracjami oraz dodatkowo 4 nienumerowane strony ze spisem 74 rycin i spisem 6 tabel. Tom zawiera także pięć stron kosztorysu inwestorskiego oraz 7 stron z wykazem literatury, obejmującym 129 pozycji, w tym publikacji tradycyjnych i odnośników internetowych.

3. Sformułowanie i uzasadnienie tematu pracy oraz oryginalność przedstawionego problemu naukowego

3.1. Temat pracy

Rewitalizacja, jako bardzo złożony, ale także istotny proces jest zagadnieniem aktualnym i zasługuje na to, aby być przedmiotem badań i opracowań naukowych. Doświadczenia z różnych krajów i także wielu miast Polski oraz liczne publikacje, pozwalają na zebranie obszernego materiału do badań. Podjęcie tematu rozprawy jest uzasadnione zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Rewitalizacja to skomplikowany proces, w którym duże znaczenie mają lokalne uwarunkowania. Próba opracowania modelu, czyli jak chyba należy rozumieć, pewnego uogólnienia na podstawie naukowej analizy, może być celem badań i formułowania wniosków. Temat został podjęty też we właściwym czasie. W 2015 r. została uchwalona w Polsce ustawa o rewitalizacji, która stała się prawnym dokumentem określającym (art. 1 ustawy): „zasady oraz tryb przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji”. Ustawa wprowadziła różnorodne regulacje i celowe jest poddanie analizie procesów rewitalizacji w jej kontekście.

3.2. Zakres badań

Badania podjęte przez Doktorantkę dotyczą procesów rewitalizacyjnych, istotnych dla obszarów, których dotyczą złożone problemy przestrzenno-funkcjonalne. Doktorantka wybrała Śródmieście Lublina, jako obszar swojego zainteresowania badawczego. Jest to dzielnica szczególna w zestawieniu z innymi częściami miasta. Jej część jest wpisana do rejestru zabytków i uznana za pomnik historii. Opracowaniu modelu wydają się sprzyjać różne problemy miasta i prowadzone od kilku lat na terenie Lublina działania rewitalizacyjne. Szczególne uwarunkowania i kluczowa rola Śródmieścia w strukturze miasta, uzasadniają wybór tego obszaru.

3.3. Pytania badawcze, cele i tezy pracy oraz ich oryginalność

We **Wstępie** Autorka następująco określiła jeden z najważniejszych celów naukowych pracy:

„próba stworzenia modelu rewitalizacji śródmieścia miasta Lublin na podstawie wyników analiz własnych” (s. 1). Ponadto wskazała jakie zmiany zachodzą obecnie w Lublinie i podała, że „Analiza tych przekształceń, przebieg oraz przewidywane skutki są treścią rozprawy”. Jak podano także, kolejnym „ważnym celem naukowym pracy jest zdiagnozowanie problemów występujących na obszarze poddanym analizie w kontekście całego miasta oraz próba wskazania ich optymalnych rozwiązań, zgodnie ze specyfiką miejsca”. Celem naukowym miała być też: „dokładna analiza procesu rewitalizacji”.

Autorka sformułowała następujące hipotezy badawcze (s. 2-3):

Czy możliwe jest stworzenie jednego modelu rewitalizacji dla miasta Lublin

Czy Lublin potrzebuje przestrzeni – przestrzenie publiczne w centrum a ścisła zabudowa śródmiejska

Czy Lublin wraz z mieszkańcami gotowy jest na zmiany i ich konsekwencje

Szczegółowe pytania koncentrują się na Lublinie, w którym jak podaje Autorka, występują problemy, będące podstawą do rewitalizacji. Pierwsze pytanie jest bardzo interesujące, gdyż zmierza do zbadania czy mogą być wypracowane jakieś uniwersalne zasady w obrębie miasta. Drugie pytanie wydaje się dość enigmatyczne, nie wiadomo do końca o jaką relację przestrzeni publicznych w centrum i ścisłej zabudowy chodzi. Pytanie trzecie jest zrozumiałe, ale może powinno bardziej precyzyjnie określać, o jakie zmiany chodzi. Pierwsze zagadnienie może być uznane za oryginalny problem badawczy.

4. Metody badawcze

Autorka określiła we wstępie pięć metod badawczych (str. 6-7), które zamierzała wykorzystać. Są to: analiza źródeł, metoda obserwacji, metoda rozumowania dedukcyjnego, analiza SWOT, metoda projektowania.

Spośród wyszczególnionych metod w największej mierze wykorzystano analizy źródeł. Można mieć wątpliwość, na czym polega i w jakim zakresie zastosowano w pracy „metodę projektowania”? Ogólnie jednak metody zostały dobrane odpowiednio do przedmiotu badań.

5. Przedstawienie dotychczasowego stanu badań

W dysertacji scharakteryzowano proces rewitalizacji i różne uwarunkowania z nim związane. Przywołano doświadczenia z innych miast np. z Berlina, choć wydaje się, że można było w szerszym zakresie skorzystać z doświadczeń innych ośrodków polskich. Cenne byłyby zwłaszcza wnioski z eksperymentów rewitalizacyjnych, przeprowadzonych w polskich realiach, które mogłyby być przydatne przy opracowaniu tytułowego modelu dla Lublina.

Autorka słusznie zauważyła, że termin „rewitalizacja” jest dzisiaj używany w wielu znaczeniach, nie tylko w budownictwie. Można dodać, że przy różnego rodzaju inwestycjach jest często nadużywany. Tym bardziej celowe jest precyzyjne oddzielenie rzeczywistej rewitalizacji, od remontu czy przebudowy (nawet przestrzeni publicznej), noszącej tę nazwę często dla celów promocyjnych.

6. Struktura i treść pracy

Autorka przyjęła przejrzystą strukturę pracy, w której po wstępie następuje osiem rozdziałów i na końcu podsumowanie. Rozdziały dotyczą wyraźnie odrębnych zagadnień, a ich tytuły odpowiadają treści. Struktura ta nie budzi zastrzeżeń, a wszystkie części mają uzasadnienie.

W **Rozdziale pierwszym** pt. „Charakterystyka procesu rewitalizacji”, w punkcie „Definicje rewitalizacji” oprócz definicji z ustawy o rewitalizacji z 2015 r., zamieszczono różne dodatkowe definicje z publikacji specjalistycznych, co samo w sobie jest uzasadnione i potrzebne. Definicje te podkreślają kompleksowość i wielowymiarowość procesu.

W punkcie 1.2. zatytułowanym pytająco „Rewitalizować, ale co?” możemy znaleźć odpowiedź, że „proces rewitalizacji należy przeprowadzać na obszarach, które utraciły swoją dotychczasową funkcję umożliwiającą ich poprawne funkcjonowanie”. Następnie wymieniono typy obszarów w tym „śródmiejskie obszary historyczne”. Zagadnienie to jest istotne w kontekście wyboru obszarów/miejsc na terenie Lublina. Zadać można pytanie czy każda dzielnica śródmiejska może/powinna być poddana rewitalizacji? Co przesądziło o tym, że Śródmieście Lublina spełnia taki warunek?

W jednym z kolejnych punktów podano 12 zasad tzw. „ostrożnej rewitalizacji”, sformułowanych dla dzielnicy Kreuzberg w Berlinie. Autorka przyjęła, że można te zasady „przyjąć jako uniwersalne przy tworzeniu planów rewitalizacji innych miast Europy...” (s. 14). Wniosek ten wymagałby jednak trochę szerszego uzasadnienia. Interesująca byłaby informacja czy wykorzystano te zasady w Lublinie i czy się sprawdziły?

Rozdział drugi, zatytułowany jest „Polskie ustawodawstwo w procesie rewitalizacji” i zawiera szczegółowe omówienie ustawy o rewitalizacji z 2015 r. oraz regulacji w niej zawartych. Niewątpliwie takie omówienie jest uzasadnione z uwagi na kluczowe znaczenie tego aktu prawnego dla tematyki dysertacji.

Do omówienia można zgłosić jednak pewne uwagi. Na str. 24 przywołany jest dokument planistyczny, którego prawidłowa nazwa brzmi „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”. Jego nazwa została przekręcona na: „Studium ukierunkowań i kierunków zagospodarowania Przestrzennego Gminy”. Ten sam błąd powtarza się na stronie 146. W pracy naukowej o tematyce związanej z urbanistyką, wskazana byłaby większa precyzja terminologiczna.

W punkcie zatytułowanym „Konstrukcja Ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015”, niepotrzebnie zamieszczono długie fragmenty z ustawy, zwłaszcza że cytowania są zniekształcone i niekompletne (np. na str. 26 zapisano „negatywne zjawiska środowiskowo-funkcjonalne”, a w ustawie jest „negatywne zjawiska przestrzenno-funkcjonalne”). Na str. 27 występują dalsze nieścisłości np. wybiórcze zacytowanie treści art. 15 ustawy, z pominięciem istotnej jej części, bez zaznaczenia tego.

W **Rozdziale trzecim** „Aktorzy procesu rewitalizacji”, scharakteryzowano interesariuszy procesu rewitalizacji i jest to część niewątpliwie uzasadniona w tej dysertacji, pomimo tego, że opis poszczególnych uczestników jest dość ogólny.

Rozdział czwarty zatytułowany jest „Rewitalizacja w traktatach urbanistycznych”, i przedstawiono w nim trzy „manifesty urbanistyczne”, jak je określiła Autorka. Są to dokumenty niewątpliwie ważne dla urbanistyki, które stanowią dobrą podstawę teoretyczną. Autorka podjęła interesującą próbę przedstawienia, w jaki sposób wdrożono postulaty każdego z tych dokumentów, omawiając przykłady działań w Szczecinie, Newcastle i Stralsundzie, co niewątpliwie wzbogaca całą pracę.

Rozdział piąty nosi tytuł „Charakterystyka miasta Lublin” i zawiera trzy punkty: historię miasta, charakterystykę Śródmieścia miasta i budżet obywatelski miasta Lublin. Charakterystyka taka jest jak najbardziej uzasadniona i ważna dla tematyki pracy.

Najbardziej rozbudowana jest część o historii miasta, obejmująca czasy od początków osadnictwa, aż do współczesności. Ona też budzi pewne wątpliwości. Wyodrębnianie w podpunktach przeobrażeń urbanistycznych w czasie I i II wojny światowej wydaje się mało uzasadnione. Czy w czasie wojen miasto przechodziło istotne przeobrażenia urbanistyczne? Z treści to nie wynika, zwłaszcza gdy na temat przeobrażeń w czasie I wojny jest pięć linijek tekstu. Wątpliwości budzą niektóre sformułowania np. dotyczące okresu II wojny światowej: „Główne zmiany przestrzenne miasta wynikały z wysiedlenia ludności żydowskiej ...” (s. 63). Jakie zmiany to wywołało? Czy rzeczywiście przestrzenne?

W podrozdziale „Charakterystyka Śródmieścia miasta”, opisano m.in. granice dzielnicy, ale brak jest wskazania jaka część, czy może całość, jest przedmiotem rozważań w doktoracie. Zamieszczona dalej analiza SWOT dla Śródmieścia, w formie opisowej i w tabeli jest próbą uporządkowanego zestawienia potencjału i cech dzielnicy. Pewną wątpliwość wzbudza jedno z zagrożeń czyli globalizacja. Bo jak zapisano w kolumnie czwartej, jest to zagrożenie – czynnik wypierający pierwotną funkcję miast. Czy tak jest rzeczywiście w Lublinie? W sumie jednak część ta zawiera sporo informacji charakteryzujących miasto.

Kolejny punkt dotyczący „Budżetu obywatelskiego miasta Lublin”, zawiera wiele ogólnych informacji, stwierdzeń i bardzo pozytywnych ocen tego mechanizmu. Nie są jednak podane żadne konkretne dane lub wyniki analiz. Skoro budżet obywatelski jest tak znakomitym narzędziem partycypacji, to warto byłoby podać, jaki procent mieszkańców czynnie w tym uczestniczy, jak głosują, jakie kwoty i części budżetu miasta są na to przeznaczone. Wreszcie, jakie ważne przedsięwzięcia zostały w Lublinie zrealizowane w ramach budżetu obywatelskiego, szczególnie w Śródmieściu i jaki to ma wpływ na działania rewitalizacyjne? Takie informacje znacznie wzbogaciłyby ten podrozdział, który jest obecnie na poziomie ogólników takich jak wniosek, że: „Budżety obywatelskie sprzyjają poprawie wizerunku miasta, jakości życia mieszkańców oraz pomagają najbardziej zdegradowanym obszarom wyjść ze stanu kryzysowego” (s. 75).

Rozdział szósty zatytułowany jest „Analiza dotychczasowych projektów rewitalizacji na obszarze Śródmieścia miasta Lublin”. Taka analiza planowanych i zrealizowanych projektów inwestycyjnych w Lublinie jest ważnym źródłem informacji, przydatnych przy opracowywaniu tytułowego modelu. Tym większe znaczenie ma jak najpełniejsze zebranie danych i ich analiza. Do analizy wybrano cztery obszary objęte rewitalizacją w Lublinie: Podzamcze wraz z dworcem PKS, Plac Litewski, Ogród Saski oraz Centrum Spotkania Kultur wraz z Placem Teatralnym.

Poszczególne przedsięwzięcia zostały krótko przedstawione w dość spójny sposób z ilustracjami i opisami. Wybór dotyczy miejsc ważnych dla Lublina i lokalnej społeczności, które przeszły lub przechodzą pozytywne przemiany. W opinii Doktorantki są to przykłady udanych rewitalizacji. Podsumowania dotyczące poszczególnych realizacji są lakoniczne. Brakuje też czytelnego zestawienia zmian jakich dokonano – czyli stanu przed tymi inwestycjami i po ich realizacji, które pozwoliłyby na ocenę skali i rodzaju zmian.

Wszystkie cztery przedsięwzięcia Autorka określa jako „rewitalizacje”, chociaż na początku kolejnego rozdziału zauważa słusznie (s. 93), że: „Częstym błędem, wynikającym z braku wiedzy w dziedzinie rewitalizacji jest mylenie jej z remontem. Rewitalizacja jest procesem zdecydowanie szerszym, w którym remont, modernizacja, adaptacja, rewaloryzacja i inne działania naprawcze są zaledwie jedną z wielu składowych”. W rozdziale tym podano także, w jaki sposób można ocenić efekty rewitalizacji. Szkoda, że nie skorzystano z tych metod przy ewaluacji zrealizowanych projektów. Można też wyrazić wątpliwość, czy wszystkie cztery omówione przedsięwzięcia można zaliczyć do rewitalizacji?

Rozdział siódmy zatytułowany „Określenie warunków skutecznego procesu rewitalizacji”, zawiera trzy punkty na temat rewitalizacji społecznej, ekonomicznej i architektonicznej. Treść jest ważna i w dużej mierze oparta na dotychczasowych publikacjach. Części dotyczące rewitalizacji społecznej i ekonomicznej w niewielkim stopniu odnoszą się do Lublina i jego rewitalizacji. Natomiast część na temat rewitalizacji architektonicznej zawiera już obserwacje dotyczące Śródmieścia Lublina i wybranych przekształceń jakie w nim zaszły. Przedstawione przykłady remontów pojedynczych obiektów oraz ogólnodostępnych, publicznych przestrzeni, wpłynęły niewątpliwie pozytywnie na wizerunek i funkcjonowanie miasta. Brakuje może pewnego umiejscowienia tych przedsięwzięć w przestrzeni Śródmieścia i wniosków, jakie wynikają z tych realizacji dla dalszego procesu rewitalizacji dzielnicy.

Rozdział ósmy pracy pt. „Opracowanie modelu rewitalizacji Śródmieścia miasta Lublin”, jest najobszerniejszy i kluczowy dla całej rozprawy. Poruszone w nim zostały zagadnienia związane z rewitalizacją Śródmieścia Lublina. Ważnym elementem badań szczegółowych podjętych na potrzeby doktoratu, były ankiety przeprowadzone przez Autorkę wśród mieszkańców Lublina. Na pewno jest to przydatna metoda badania opinii społecznej, istotnej w procesie rewitalizacji. Wyniki ankiety zostały zilustrowane przejrzysto na diagramach. Postawione w ankiecie pytania nie są jednak szczególnie związane z rewitalizacją, a tylko w małym zakresie z oceną dotychczasowych przedsięwzięć w Śródmieściu. Z odpowiedzi na dość ogólne pytania wynika jednak bardzo pozytywna opinia ankietowanych. Na trzy kolejne pytania: Czy Lublin jest miejscem atrakcyjnym turystycznie? Czy Lublin jest miejscem atrakcyjnym do życia? Czy jest Pan/Pani zadowolony/a z życia w Lublinie - ponad 90% osób odpowiedziało, że TAK. Może więc jakieś radykalne zmiany wcale nie są pożądane przez społeczność miasta? Wnioski z ankiety sformułowane na str. 108, nie do końca wynikają z przedstawionych wcześniej danych.

W dalszej części rozdziału omówiono, jak to nazwano: „modele” rewitalizacji społecznej, ekonomicznej i architektonicznej. W omówieniu pojawiają się pewne niejasności. Jak należy rozumieć stwierdzenie: „Należy podkreślić, że na wybór modelu rewitalizacji społecznej pozwolić sobie mogą miasta o wysokiej świadomości obywatelskiej, dobrze rozwinięte oraz dysponujące wystarczającymi środkami finansowymi” (s. 112 brzmienie oryginalne).

Przy omówieniu modelu rewitalizacji ekonomicznej, posłużono się konkretnym przykładem zagospodarowania Górek Czechowskich i problemów, jakie wiążą się z planowaną zabudową i zmianami mpzp. Przytoczony przykład i sam problem jest interesujący, szkoda, że nie pokuszono się o szersze jego analizy. Można mieć też wątpliwość czy takie działanie można zaliczyć do rewitalizacji? Pewne stwierdzenia pojawiające się w tym omówieniu wymagają wyjaśnienia np.: „Model rewitalizacji ekonomicznej pozwala na szybkie generowanie dochodów, dlatego na obszarach dotkniętych kryzysem ekonomicznym będzie najskuteczniejszy” (s. 116). Nasuwa się

pytanie, jaka jest różnica pomiędzy inwestycją deweloperską, a inwestycją deweloperską zwaną rewitalizacją?

W podrozdziale „Model rewitalizacji architektonicznej” w szerszym zakresie omówiono remonty elewacji kamienic w śródmieściu Lublina. Jak napisano na str. 117 „Mieszkańcy Lublina w ankietach wskazywali śródmiejskie elewacje jako element wymagający przekształceń, dlatego schemat ich napraw posłuży jako przykład modelu rewitalizacji architektonicznej”. Można mieć wątpliwości, czy remonty elewacji frontowych, powinny być określane jako rewitalizacja.

W kolejnym punkcie rozdziału, zwrócono uwagę na wpływ ustawy krajobrazowej na elewacje śródmiejskie w Lublinie. Oczywiście jest, że w wielu miastach Polski nośniki reklamowe zaburzają estetykę przestrzeni. Podejmując tę kwestię warto byłoby zbadać, jaki może być realny wpływ ustawy na porządkowanie reklam i jakie mogą być inne narzędzia estetyzacji przestrzeni, bo są miasta, które mają na tym polu sukcesy, niezależne od ustawy krajobrazowej (np. Kraków, Cieszyn). Przedstawione zestawienia elewacji z reklamami i rysunków elewacji pozbawionych całkowicie reklam, pokazują cel raczej teoretyczny. Trudno byłoby w praktyce całkowicie pozbawić lokale usługowe informacji wizualnej na elewacjach.

Kolejne punkty dotyczą ujednoczonych zasad prowadzenia remontów przy elewacjach frontowych kamienic Lublina. Nie do końca czytelne jest przesłanie zdania: „Bezdiskusyjnym pozostaje fakt, iż odnowa samej elewacji nie jest zabiegiem konserwatorskim, który wymaga dokładniejszych analiz i interwencji w pozostałych częściach obiektu. Schemat napraw stanowi zabieg architektoniczno-artystyczny i w tej kategorii powinien być rozpatrywany” (s. 120).

W dalszej części rozdziału zamieszczono kilkunasturowe omówienie głównych uszkodzeń elewacji takich jak: rysy i spękania, zawilgocenie ścian, odspojenia warstw tynkarskich, ubytki malatur, wysolenia, przebarwienia, przybrudzenia, korozja biologiczna, uszkodzenia systemu odprowadzenia wody z budynku, uszkodzenia stolarki okiennej i drzwiowej. Wydaje się, że ta treść powinna się znaleźć raczej w jakimś poradniku budowlanym. Także diagnoza niektórych problemów budzi wątpliwości np.: „Zawilgocenie ścian w kamienicach śródmiejskich jest zjawiskiem częstym, ponieważ są narażone na dużą ilość wody pochodzącą z samochodów” (s. 123). Trudno też zaakceptować stwierdzenie odnoszące się do elewacji budynków historycznych, że: „..... zaleca się zdjęcie całej warstwy starego tynku i użycie tynku renowacyjnego” (s. 122). Dyskusyjne jest też stwierdzenie, że „Elewacje narażone na intensywne i długotrwałe oddziaływanie promieni słonecznych pokryte zostać powinny tynkami w jasnych odcieniach” (s. 124), które wskazuje na prymat działań estetycznych nad konserwatorskimi.

W części dotyczącej kamienic, poważne wątpliwości budzi pominięcie, innych niż elewacje frontowe części budynków, wymagających zapewne także interwencji np. wewnątrz, dachów i pozostałych elewacji. Zamieszczone wyjaśnienie ograniczenia zakresu, nie jest w pełni wystarczające. Zaproponowane podejście do robót przy elewacjach jest typowo remontowe i nie uwzględnia historycznego charakteru budynków. Nie uwzględniono niestety szerzej potrzeby wykonania analiz i badań konserwatorskich historycznych elewacji.

Po przedstawieniu różnych przykładów działań i określeniu ich jako modele rewitalizacji, Autorka rekomenduje dla Lublina model synergiczny rewitalizacji czyli model „łączący wszystkie omawiane w pracy aspekty” (s. 134). Trudno się z tym nie zgodzić, czytając listę pozytywnych efektów jakie przyniesie takie działanie (s. 135). Słuszność i przydatność takich teoretycznych założeń, może potwierdzić dopiero rzeczywiste, udane przedsięwzięcie.

W kolejnym punkcie zatytułowanym „Finansowanie”, Autorka rozważa też dwa główne podejścia do kwestii finansowania rewitalizacji. Pierwsze to całkowite przejęcie kosztów przez gminę, a drugie to przyjęcie przez gminę roli koordynatora i inwestora

pośredniego (s. 144). Autorka rekomenduje dla Lublina ten drugi sposób i podaje dane dotyczące pozyskanego przez Lublin dofinansowania z Unii Europejskiej, które jest rzeczywiście imponujące. Rozdział zawiera wiele dobrych, ale ogólnych rad dotyczących postępowania przy rewitalizacji.

W **Podsumowaniu** zawarto ogólne wnioski dotyczące procesu rewitalizacji i listę niewątpliwych korzyści jakie przynosi. Wnioski nie odnoszą się w jakiś szczególny sposób do Śródmieścia Lublina. Natomiast w sposób przejrzysty powrócono do postawionych we wstępie pytań badawczych i przedstawiono odpowiedzi na nie. Nie są one jednak do końca satysfakcjonujące. W odpowiedzi na pierwsze pytanie: „Czy możliwe jest stworzenie jednego modelu rewitalizacji dla miasta Lublin?”, Autorka ponownie rekomenduje dla śródmieścia „model synergiczny”, który jak się wydaje jest po prostu kompleksowym podejściem rewitalizacyjnym, uwzględniającym kwestie społeczne, ekonomiczne i architektoniczne. Pojawia się wątpliwość czy można to uznać za model?

W odpowiedzi na drugie pytanie „Czy Lublin potrzebuje przestrzeni – przestrzenie publiczne w centrum a ścisła zabudowa śródmiejska?”, odwołano się do wyników ankiety konstatując, że Lublin „nie potrzebuje więcej przestrzeni publicznych”. Szkoda, że nie zweryfikowano tego twierdzenia innymi metodami. Odpowiedź na trzecie pytanie „Czy Lublin wraz z mieszkańcami gotowy jest na zmiany i ich konsekwencje?”, nie została wyraźnie udzielona, ale prawdopodobnie wynika to z dość ogólnikowego sformułowania tego pytania.

W treści „Podsumowania” pojawiają się też wnioski, które nie do końca wynikają z dysertacji, np. „Satelitarne osiedle mieszkaniowe wymuszają rozbudowę infrastruktury oraz ‘monofunkcjonizują’ poszczególne dzielnice miasta. Wstrzymanie tych procesów jest konieczne, a opracowany w pracy model rewitalizacji Śródmieścia jest odpowiedzią”. Cel opisany w zdaniu jest bardzo słuszny, ale zabrakło wykazania, że rewitalizacja Śródmieścia Lublina powstrzyma powstawanie osiedli „satelitarnych”. Proces rozrastania się miast, nie jest chyba tylko efektem degradacji dzielnic śródmiejskich.

Na końcu tomu zamieszczono pięciostronicowy wydruk kosztorysu inwestorskiego, dotyczącego robót przy (jak wynika z nagłówka) budynku przy ul. Ewangelickiej 8. Kosztorys dotyczy wykonania izolacji fundamentów oraz remontu elewacji frontowej. Jest to dość schematyczny kosztorys budowlany, nieuwzględniający praktycznie w ogóle specyfiki budynku historycznego. W kosztorysie są pozycje dotyczące mycia elewacji, uzupełnienia tynków i pomalowania, brak np. pozycji związanych z obecnymi na elewacji detalami architektonicznymi. Kosztorys nie jest opatrzony żadnym wstępem ani komentarzem. Nie można się pozbyć wrażenia, że celem planowanego działania jest tylko poprawa wizerunku budynku od frontu, bez zagłębiania się w kwestie jego historycznej formy architektonicznej, w tym detali. Można zadać pytanie czy tego rodzaju działanie w ramach rewitalizacji nie byłoby szkodliwe dla architektury historycznej?

7. Uwagi szczegółowe, w tym redakcyjne

Dysertacja napisana jest generalnie językiem zrozumiałym nie tylko dla specjalistów, ale występują w niej różne mankamenty. W wielu miejscach pojawiają się drobne pomyłki, na przykład na str. 18-19, w przypisach 19 i 20 w przywołanym „Podręczniku rewitalizacji...” podano rok wydania publikacji „203”, chodzi zapewne o rok 2003 lub 2013. Publikacja autorstwa Stanisława Tworka pt. „Rola kulturalna Lublina .....”, dotyczy podanych w tym tytule stuleci XVI-XVIII, a nie XV-XVIII jak podano w przypisie 91 (str. 54) dysertacji i w wykazie literatury. Usterki tych nie poprawiono pomimo wskazania w poprzedniej recenzji. Nie jest to zresztą samodzielna publikacja, ale rozdział w publikacji zbiorowej pt. *Lublin 1317-1967*, co pominięto w zapisie bibliograficznym. Na stronie 50 w przypisie 78, napisano o „renowacji zabytkowych zasad”, a miało być „fasad”. Na stronie 52 „Czartek”

zamiast Czwartek, na str. 117 „zbiegowi” zamiast zabiegowi. W przypisie na str. 10 tytuł publikacji A. Billerta, Centrum staromiejskie w Żarach.....” został zapisany bez litery „Ż”, co wypacza nazwę miasta. Przykłady te wskazują, że redakcja tekstu pomimo poprawy, nadal nie jest doskonała, ale już do zaakceptowania.

8. Wnioski

Podjęty temat dysertacji jest ważny i aktualny. Obszerny materiał zgromadzony przez Doktorantkę, może być podstawą do analiz i poszukiwania pewnych rozwiązań modelowych, zgodnych z założonym tytułem pracy doktorskiej. Niektóre wnioski przedstawione przez Doktorantkę skłaniają do dyskusji, ale jest to naturalne przy tak skomplikowanym zagadnieniu jakim jest rewitalizacja. Praca zawiera odwołania do wielu publikacji dotyczących rewitalizacji, co wskazuje na zapoznanie się przez Autorkę z literaturą przedmiotu. Autorka wykazała także opanowanie warsztatu naukowego, w stopniu pozwalającym na samodzielne prowadzenie prac badawczych.

Dysertacja mgr inż. arch. Katarzyny Szmygin-Jeżyńskiej w obecnej wersji, spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim zgodnie z art. 13 ustawy *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i może być przedstawiona do publicznej obrony.

dr hab. inż. arch. Robert Hirsch

